

УДК 811.161.1'373.43

СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Олена Ябурова

кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
primetime68@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто актуальну проблему сучасних засобів навчання, методичних матеріалів, які застосовуються під час вивчення іноземної мови в початкових класах. Запропоновано визначення та класифікацію понять «навчальні матеріали», «додаткові навчальні матеріали з іноземної мови». Авторка зазначає, що досить часто в навчально-виховному процесі вчителі початкової школи використовують різноманітні навчальні матеріали додатково до підручника як основного засобу навчання. Саме тому, існує об'єктивна потреба поглибленого вивчення таких навчальних матеріалів та їх класифікації. Відповідно до способу викладу матеріалу розрізняють демонстраційні та роздавальні додаткові навчальні матеріали. Проте необхідність оптимального, глибоко усвідомленого їх вибору залежить від фахової підготовки педагога та використання їх у навчально-виховному процесі поряд із підручником як основним засобом навчання.

Ключові слова: засоби навчання; навчальні матеріали; додаткові навчальні матеріали з іноземної мови; навчально-виховний процес.

СОВРЕМЕННЫЕ СРЕДСТВА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Елена Ябурова

кандидат педагогических наук, доцент
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск
Донецкой области, Украина
primetime68@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрена проблема средств обучения и учебных материалов, применяемых во время обучения иностранному языку в начальных классах. Дается определение понятий «учебные материалы», «дополнительные учебные материалы по иностранному языку», их классификация. Автор обращает внимание на то, что в учебно-воспитательном процессе учителя начальной школы используют в своей работе разнообразные учебные материалы дополнительно к учебнику как основному способу обучения. Поэтому существует объективная причина углубленного изучения таких учебных материалов, их классификация. В соответствии способу изложения материала выделяют демонстрационные и раздаточные дополнительные учебные материалы. Поэтому необходимость оптимального, глубокого осознанного их выбора зависит от профессиональной подготовки педагога и использования их в

учебно-воспитательном процессе вместе с учебником как основным средством обучения.

Ключевые слова: средства обучения; учебные материалы; дополнительные учебные материалы по иностранному языку; учебно-воспитательный процесс.

MODERN MEANS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN PRIMARY SCHOOL

Olena Iaburova

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor

SHEE "Donbas State Pedagogical University"

Slovyansk, Donetsk region, Ukraine

primetime68@mail.ru

Abstract. The article reveals the problems of teaching tools and resources used in the process of teaching foreign languages in primary school. The author gives the definition of the meanings "teaching resources", "additional materials for teaching foreign languages», and their classification. The author pays attention to the fact that in the academic and upbringing process primary school teachers use different teaching resources in addition to the text-books as the basic means of teaching. That is why there is an evident reason for deep study of these kind materials, their classification. According to the way of presenting, teaching flash-cards and hand-outs as additional materials are pointed out. That is why the necessity of optimal and effective choice of these means of teaching depends on professional preparation of a teacher and teaching tools implementing in the academic process alongside with the text-books as the basic means of teaching foreign languages. The author notes that all these learning tools are not universal. They cannot completely replace a teacher or other learning tools. The author supports the idea of the need for optimum, deeply conscious and scientific approach to using additional educational resources in academic and upbringing process along with the textbook as the primary means of learning.

Key words: means of teaching; academic material; additional studying resources for teaching foreign languages; academic and upbringing process.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічний, політичний і культурний розвиток країни, розширення міжнародних зв'язків обумовлюють інтеграцію іноземної мови в усі сфери життєдіяльності сучасного суспільства. За таких умов іноземну мову розглядають як важливий засіб міжкультурного спілкування. У зв'язку з цим виникає проблема реформування і вдосконалення вітчизняної освітньої галузі взагалі та початкової зокрема. Із 2012 – 2013 навчального року іноземну мову, як обов'язковий загальноосвітній предмет у сучасній школі, почали вивчати з 1-го класу. Це явище зумовило виникнення потреби перегляду й уточнення окремих усталених поглядів на шкільний предмет «іноземні мови».

У теорії та методиці навчання іншомовної мовленнєвої діяльності учнів початкової школи основним засобом оволодіння предметом був і

залишається навчально-методичний комплекс. До його складу обов'язково входили: підручники, книжки для вчителя, робочі зошити з друкованою основою для учня, комплект аудіо- та відеокасет, мультимедійні комп'ютерні програми, добірки тематичних діафільмів, таблиці, малюнки, збірники вправ, тексти для самостійного читання тощо. Проте, досить часто в навчально-виховному процесі вчителі використовують різноманітні навчальні матеріали додатково до підручника як основного засобу навчання, добираючи їх самостійно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми засобів навчання і навчальних матеріалів, зокрема, приділяли увагу відомі дидакти і методисти – Ю. Бабанський, С. Гончаренко, О. Денисов, В. Казанський, В. Куровський, В. Онищук, Л. Пресман, О. Савченко, М. Скаткін, М. Фіцула, Р. Чуракова, С. Шаповаленко та ін. Не залишилися поза увагою наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних учених в галузі дослідження засобів навчання іноземних мов (П. Бабінська, І. Верещагіна, В. Куліш, Є. Маслико, С. Ніколаєва, Д. Ольшанський, Є. Полат, В. Редько, Г. Рогова та ін.). У своїх працях дослідники наголошують на необхідності підготовки і використанні додатково до підручника як основного засобу навчання різних навчальних матеріалів – ілюстрацій, таблиць, схем, роздаткових карток, демонстраційних матеріалів, а також, для доповнення змісту підручника, актуальними відомостями, прикладами, вправами з метою створення умов для диференціації та індивідуалізації процесу навчання, покладаючись на творчість учителя.

Формулювання цілей статті. Аналіз наукових праць виявив існування об'єктивної потреби поглибленого вивчення навчальних матеріалів, що використовуються додатково до підручника як основного засобу навчання, і класифікації такого виду навчальних матеріалів, як роздаткові. Така необхідність обумовлена комунікативним та особистісно орієнтованим підходами у навчанні іноземної мови в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переважна більшість учителів іноземної мови в початкових класах використовують поряд із підручником як основним засобом навчання різні самостійно дібрані додаткові навчальні матеріали, серед яких найбільш поширеними є:

– вправи і завдання (мовні та мовленнєві, одномовні та двомовні, усні та письмові, класні та домашні, тренувальні та контролюючі, пов'язані та не пов'язані з навчальними текстами);

- засоби орієнтування (словники, довідники, таблиці, схеми та ін.);
- ілюстрації (малюнки, комікси, аплікації тощо);
- технічні засоби навчання (відео- та аудіокасети, комп'ютерні програми, слайди та ін.).

Слід зазначити, що поняття «навчальні матеріали» ми розуміємо як засоби наочності, які використовуються в процесі навчання, забезпечують реалізацію діяльності вчителя і учня, сприяють досягненню цілей навчання, суттєво впливають на організацію та результативність освітнього процесу (таблиці, карти, набори карток із різними видами зображувально-ілюстративної наочності, реактиви, рослини, тварини тощо). Розрізняють демонстраційні та роздаткові навчальні матеріали.

Поняття «додаткові навчальні матеріали з іноземної мови» ми розглядаємо як засоби наочності, що використовуються додатково до підручника як основного засобу навчання і в контексті з його змістом (сферами, темами і ситуаціями спілкування; мовним і мовленнєвим матеріалом; знаннями, навичками та вміннями) спрямовані на формування та вдосконалення іншомовної комунікативної компетенції (мовних, мовленнєвих і соціокультурних навичок і вмінь) учнів.

Відповідно до способу застосування на уроці розрізняють демонстраційні та роздавальні додаткові навчальні матеріали. Демонстраційні матеріали передбачають «...наочно-чуттєве ознайомлення учнів із певним предметом, явищем чи процесом, що вивчається...» [1, с. 86]. За своїми зовнішніми ознаками вони поділяються на друковану та об'ємну зображувально-ілюстративну наочність. Варто зауважити, що засоби об'ємної зображувально-ілюстративної наочності відображають дійсність у безпосередньому її вигляді.

До демонстраційно-друкованих додаткових навчальних матеріалів слід віднести засоби орієнтування та засоби ілюстративної наочності. Вони створені для полегшення запам'ятовування навчального матеріалу, його конструювання, систематизування, узагальнення, інтегрування; для доповнення, конкретизування, корегування [2, с. 102 – 104]. За допомогою таких матеріалів досягається значний педагогічний ефект у випадках необхідності презентації певних елементів навчальної інформації.

Відповідно до способу викладу навчального матеріалу, насамперед, засоби орієнтування можна розподілити на «умовні відображення подій, явищ, понять ідей і та ін. за допомогою умовних знаків – символів» [3,

с. 1121], так звані символічні зображення та письмовий опис предметів і явищ навколишньої дійсності. Прикладами символічних зображень є таблиці, схеми, графіки, колажі, кросворди, опорні плакати, сигнали тощо.

Таблиці, відповідно до свого призначення, умовно поділяються на: пізнавальні (містять матеріал, який доповнює і поглиблює знання учнів); інструктивні (слугують інструктажем при виконанні школярами певних навчальних дій); довідкові (мають на меті полегшити виконання учнями визначеного завдання); тренувальні (використовуються для закріплення уже набутих знань, навичок і вмінь школярів).

Колаж – це образне, схематично зафіксоване за допомогою мовних і екстралінгвістичних засобів відображення певної частини предметного змісту, об'єднане єдиним поняттям-реалією. Навколо ключового центру (ядра) колажу групується різнопланова, різнорівнева і різнофактурна інформація, яка складає лексико-семантичне тло основного поняття. Такий засіб зорової наочності є своєрідною смисловою опорою для розуміння його значення в цілому, своєрідним планом із метою засвоєння змісту ключової реалії, стимулом для подальшої мовленнєвої діяльності в схематично заданій логічній послідовності. Сюди належать назви текстів, малюнки і фотоматеріали, окремі слова-реалії, фрази і речення, граматичні категорії та ін. [4, с. 6 – 7].

Опорними схемами, плакатами, сигналами називають логічні схеми навчального матеріалу, які використовуються у навчально-виховному процесі для пояснення і закріплення лексичного та граматичного матеріалу, навчання монологічного, діалогічного мовлення, аудіювання тощо [5, с. 37].

Зважаючи на те, що навчальна інформація у словниках, довідниках, збірниках вправ, завдань, науково-методичній літературі «виражена графічними знаками» [3, с. 759], вони належать до засобів письмового опису предметів і явищ навколишньої дійсності, є основними джерелами навчальної інформації, передбачають удосконалення професійної кваліфікації вчителя, підвищення пізнавальних інтересів учнів, урізноманітнення освітнього процесу, що, як наслідок, веде до ефективної його реалізації.

Засоби ілюстративної наочності – це зображення, які реалізують науково-педагогічні принципи підручника особливими засобами наочності [6, с. 128]. У навчанні іноземних мов відсутність мовного середовища

компенсується лише при допомозі засобів ілюстративної наочності. Саме вони є стимулом для розвитку мислення учнів на чуттєво-наочних враженнях, мовленнєвих уміннях, сферах їхніх інтересів, мотивах навчальної діяльності тощо. Відповідно до характеру візуального зображення, розрізняють статичні та динамічні засоби ілюстративної наочності [7, с. 39].

Носії навчальної інформації мають усі ознаки та функції навчальних матеріалів (використовуються у процесі навчання, забезпечують реалізацію діяльності вчителя і учня, сприяють досягненню цілей навчання, суттєво впливають на організацію та результативність освітнього процесу), а також можуть виконувати роль як основних, так і додаткових засобів навчання [1, с. 330 – 331]. Це залежить від їх приналежності до обов'язкових компонентів навчально-методичного комплексу. Відповідно до джерел надходження інформації виділяють: аудитивні (слухові); візуальні (зорові); аудіовізуальні (зорово-слухові) носії навчальної інформації.

Аудитивні (слухові) носії навчальної інформації досить широко застосовуються у навчанні іноземних мов. Їхнє використання допомагає максимально наблизити учнів до мовного середовища людей тієї країни, мову якої вони вивчають (*native speakers*). Оскільки у дітей молодшого шкільного віку досить розвинена здатність до імітації, звукозапис дає їм зразок для наслідування. Це позитивно впливає на якості їхньої вимови, формування вміння сприймати (розуміти) мовлення на слух.

Прикладами візуальних (зорових) носіїв навчальної інформації є слайди, діафільми та інший графічний матеріал. Їх використання у процесі оволодіння учнями навчальної інформації здійснюється за допомогою екранної дидактичної техніки, тобто різних видів проекторів. Аудіовізуальні (зорово-слухові) носії навчальної інформації застосовуються у навчальному процесі також за допомогою екранно-звукової дидактичної техніки.

Комп'ютерні програми реалізуються за допомогою комп'ютерів у системі *Multimedia*. Вони відкривають широкі можливості для вдосконалення процесу навчання іноземної мови, підвищуючи його ефективність: забезпечують сприймання інформації через зоровий та слуховий канали; дозволяють здійснити навчання та контроль засвоєння мовного і мовленнєвого матеріалу з іноземної мови в різних режимах

самостійного пошуку і на різних рівнях складності; забезпечують навчання інтерактивними формами діяльності (взаємодії); не суперечать здійсненню моделювання навчальних дій учителя і учнів; сприяють створенню ситуацій для комунікативного спілкування; характеризуються високим рівнем продуктивності; забезпечують користувача можливостями швидкого пошуку певної інформації, доступу до різноманітних її джерел, сприяючи економії часу і зусиль, що об'єктивно веде до раціоналізації діяльності.

Роздаткові навчальні матеріали, переважно набори карток із різними видами зображувально-ілюстративної наочності, передбачають удосконалення знань, навичок і вмінь учнів відповідно до різних форм організації навчально-виховного процесу, що пов'язано з кількістю школярів, часом і місцем навчання, а також із порядком його здійснення. Розрізняють набори карток для індивідуальної, парної та групової форм роботи, що можуть містити спеціально відібрані, систематизовані вправи та завдання, що спрямовані на формування та вдосконалення іншомовної комунікативної компетенції (мовних, мовленнєвих і соціокультурних навичок і вмінь) учнів

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що жоден із зазначених засобів навчання не є універсальним. Вони не можуть повністю замінити як вчителя, так і інші засоби навчання. З одного боку, особистий контакт педагога з учнями під час уроку створює виховний ефект, а з іншого, елемент емоційності на уроці допомагає сприймати учням навчальний матеріал. Відповідна реакція школярів на виклад навчальної інформації є для вчителя своєрідним елементом зворотного зв'язку і, відповідно, елементом оперативного управління змістом уроку. Отже, використання відповідних додаткових навчальних матеріалів стає професійною необхідністю. Ми підтримуємо думку про необхідність оптимального, глибоко усвідомленого і науково підходу щодо застосування додаткових навчальних матеріалів педагогом у навчально-виховному процесі поряд із підручником як основним засобом навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
2. Бейлинсон В.Г. Арсенал образования: Характеристика, подготовка, конструирование учебных изданий / В.Г. Бейлинсон. – М. : Книга, 1986. – 288 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
4. Нефедова М.А. Коллаж и коллажирование / М.А. Нефедова // Иностранные языки в школе. – 1993. – № 2. – С. 5–8.
5. Карпова Р.М. Опорные схемы для обучения немецкому языку / Р. М. Карпова // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2. – С. 37–40.
6. Дидактика средней школы: Некоторые современные дидактические проблемы / [под ред. М.Н. Скаткина]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1982. – 319 с.
7. Полат Е.С. Методика использования средств обучения иностранному языку в языковой лаборатории профтехучилища : [метод. пособие] / Е. С. Полат. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1998. – 158 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Beylinson, V. Y. (1986). *Arsenal obrazovaniia: Kharakteristika, podgotovka, konstruirovaniie uchebnyh izdaniy [Education Arsenal: Characteristics, preparation, designing academic issues]*. Moscow: Kniga [in Russian].
3. Busel, V. T. (Eds.) (2001). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great definition dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv: Irpin: VTF “Perun” [in Ukrainian].
4. Nefiodova, M. A. (1993). *Kollazh i kollazhirovaniie [Collage and collage designing] Inostrannye yazyki v shkole – Foreign languages at school, № 2, 5 – 8.* [in Russian].
5. Karpova, R. M. (2000). *Opornyie skhemy dlia obucheniia nemetskomu yazyku [Visual schemes for Teaching German language] Inostrannye yazyki v shkole. – Foreign languages at school, № 2, 37 – 40* [in Russian].
6. Skatkin, M. N. (Eds.) (1982). *Didaktika srednei shkoly: nekotoryie sovremennyye didakticheskiie problem [Secondary school didactics: Some modern didactic problems]*. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
7. Polat, E. S. (1998). *Metodika ispolzovaniya sredstv obucheniya inostrannomu yazyku v yazykovoii laboratorii proftehuchilishcha [Methodology of using the means of teaching a foreign language in a language laboratory of a vocational school]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].